

Elmanto MEILAUŠ, Lietuvos istorijos instituto (2001 Vilnius, Kražių 5, tel. 261-49-35) Miestų tyrimų skyriaus vyr. m. darbuotojo, hum. m. dr.

A T S I L I E P I M A S

apie Lenkijos Respublikos vadovėlį – Janusz Ustrzycki, *Historia 2*, Podręcznik dla gimnazjum, Gdynia: wydawnictwo Pedagogiczne OPERON, 2010, recenzentai: dr hab. B. Wagner, prof. Z. Zielinska, prof. K. Waszak.

Nuo p. 57 skyrius *Panstwo polsko-litewskie w XVI w.* pradžioje viskas labai gerai, tik kažkodėl p. 59 žemėlapyje pažymėta *Krolewstwo Polskie*, o kitos šalys tik bendri pavadinimai, pvz., *Litwa*.

p. 60 poskyris *Stosunki Polski z Moskwą i Turcją*, nors pačiame tekste rašoma *panstwo polsko-litewskie*, bet toliau minima, kad *nowym władcą Polski został Stefan Batory*. Moksleivius gali klaidinti ir tai, kad minimos Lietuvos kovos su Maskva iki 1537 m., bet nurodyta tarsi tuo metu visą laiką valdė Ivanas Žiaurusis (kai tuo tarpu į sostą buvo pasodintas tik 1533 m., būdamas vos 3-jų m.).

Nemažai klausimų kelia p. 62 esantis žemėlapis. Jame pažymėta *Rzeczpospolita Obojga Narodow*, joje yra *Litwa*, bet Lenkijos nėra, tik paaiškinimuose parodyta *granice Polski*, kuri apima visą bendrą valstybę. Paaiškinimuose pažymėta *tereny przyłączone na mocy rozejmu w Jamie Zapolskim*, bet žemėlapyje tokiu ženkle pažymėta tik šiaurinė Livonijos dalis, o Latgala neaišku nuo kada ir kam priklausė. Taip pat pažymėta ir Polocko vaivadija, bet jiniai buvo susigražinta, o ne prijungta.

p. 66 rašoma apie *miasta w Rzeczypospolitej* ir tarp visos eilės Lenkijos miestų nurodoma, kad *We wschodniej części państwa... były Lwow i Wilno*. Tarsi viskas gerai, kalbama apie Respubliką, bet ji čia suprantama ir pateikiama, kaip Lenkijos sinonimas, todėl, kad vaikams nesusidarytų klaidingas įspūdis, jog Vilnius buvo Lenkijos miestas, reikėtų pažymėti, kad jis buvo LDK sostinė.

p. 76 prie žemėlapių vaizduojančio ATR po Liublino unijos esančiuose paaiškinimuose parašyta *ziemie uzyskane przez Koronę od Litwy po unii lubelskiej*, teisingiau būtų *oderwane*, kaip kad ir rašoma p. 75. Taip pat žemėlapyje trūksta Lenkijos pažymėjimo.

Rašant apie Liublino uniją (p. 76-79) reikėtų paminėti, kad atskiros liko ir valstybių teritorijos bei teisinės sistemos, reikėtų paminėti Lietuvos Statutą. Vargu ar teisinga tarp unijos neigiamybių į

pirmą vietą išskelti (p. 78-79) *wzrost znaczenia politycznego magnaterii wywodzącej się w pewnej części z Litwy...*, nemažiau, jei ne daugiau bėdos atnešė ir lenkų magnatai. Toliau tekste yra minima, kad lietuvių istorikai pabrėžia polonizaciją (p. 78), o vėliau mokiniams keliamas klausimas (p. 79) – *dlaczego wielu Litwinów negatywnie ocenia skutki zawarcia unii lubelskiej?* Kadangi visame tekste nėra nei žodžio, kad lietuviai gynė savo valstybingumą, taip lenkų mokiniams sudaromas kiek iškreiptas vaizdas, ir tada, ir dabar lietuviai į šią uniją neigiamai žiūrėjo pagrindinai dėl to, kad buvo apribotas LDK valstybingumas, o polonizacija buvo tik to išdava ir antraeilis dalykas.

p. 81 esančiame ATR religijų žemėlapyje reikėtų pažymėti Biržus, kaip vieną iš kalvinizmo centrų ir neaiškų ką žymi pusmėnulis esantis Prūsijos, Lenkijos ir Lietuvos pasienyje.

p. 84 minima, kad *w 1581 r. ... zburzono zbory w Krakowie i Wilnie...*, ar tai ne korektūros klaida, tais metais Vilniuje tik neramumai buvo, o reformatų bažnyčios sugriautos abiejuose miestuose 1591 m.

p. 112 rašoma *Kreml byl nawet zajęty przez Polakow*, reikėtų pridėti *i Litwinow*.

p. 115 vargu ar teisingas sakinyš *Wojny z Rzeczpospolitą („potop szwedzki“ 1655-1660), Danią i Rosją przyniosły klęskę Szwecji*.

p. 119 neaišku kieno etmonas J.K. Chodkevičius (t.p. ir p. 121) ir kokia kariuomenė nugalėjo 1605 m. švedus prie Salaspilio. P. 120 rašoma tik apie lenkų dalyvavimą XVII a. per. kare prieš Rusiją ir Maskvos užėmimą, kaip ir Livonijoje prieš švedus.

p. 122 žemėlapyje paaiškinimuose rašoma *granica państwa polskiego...* o reikėtų Rzeczpospolitej

p. 124 tik 4 eilutės skirtos Rusijos agresijai prieš Respubliką (ir 6 eilutės p. 126), žemėlapiuose ta Maskvos agresija taip pat visiškai neatsispindi (p. 122,125,127), neteisingai rašoma, kad *opanowania większości terytorium Rzeczypospolitej przez Szwedow...*, kai tuo tarpu didžiąją Respublikos teritorijos dalį buvo užėmę rusai ir neabejotinai daugiau nelaimių Respublikai atnešė karas su ja, ypač teritorijų praradimai. P. 130 aptariant XVII a. karus atnešusius nelaimes Respublikai, minimas tik Chmelnickio sukilimas ir švedų „tvanas“, o apie rusų „tvaną“ net neužsiminta.

p. 127 neteisingai rašoma, kad 1683 m. prie Vienos buvo *wojska polsko-litewskie*, lietuvių kariuomenės ten nebuvo. P. 128 minimi tik karai *między Polską a Szwecją... a Rosją*, o reikėtų – *między Rzeczpospolitą a...*

Rašant apie XVIII a. Respublika ir Lenkija vartojami kaip sinonimai (Rzeczpospolita iškeliant į skyrelio pavadinimą, o tekste dažniausiai vartojant Polska), Lietuva ar LDK faktiškai neminima, bet gerai atskleistas lemiamas Rusijos vaidmuo sunaikinant ATR. Greta vienas kitos įdėti abu garsieji I-o padalinimo paveikslėliai – alegorijos (p. 192) su paaiškinimais ir klausimais. Vis dėlto, bent ten kur tiesiogiai minimi su LDK susiję dalykai (pvz., Vilniaus universitetas p. 204, ar Gardino manufaktūros p. 207, Gardino seimas p. 210 ar sukilimas Vilniuje p. 212) reikėtų paminėti ir LDK. Tik aprašant III-ą padalinimą paminėta, kad Rusija užėmė LDK žemes (p. 213).

Po Liublino unijos ATR vaizduojančiuose žemėlapiuose (p. 80, 92) galima pastebėti, kad neberodoma vidinė LDK ir LK siena bei nebežymima nei viena, nei kita, tai primygtinai mokiniams perša mintį, kad ATR buvo tik Lenkija.

p. 217-218 esančioje chronologinėje lent. prie Rzeczpospolitoje įvykusių įvykių nurodomas ir 1514 m. Oršos pergalė ir 1561-1570 m. karas su Rusija, bet tuo metu LDK dar neįėjo į Rzeczpospolitą. P. 219 neteisingai nurodyta karo su Rusija trukmė – ne 1654-1656, o 1654-1667 m.

Labai gerai, kad po kiekvieno skyriaus nurodoma kokią perskaityti papildomą literatūrą, kokius filmus peržiūrėti bei internetinių puslapių adresai pagal duotą temą.

Elmanto MEILAUŠ, Lietuvos istorijos instituto (2001 Vilnius, Kražių 5, tel. 261-49-35) Miestų tyrimų skyriaus vyr. m. darbuotojo, hum. m. dr.

A T S I L I E P I M A S

apie Lenkijos Respublikos vadovėlį – M. Jaczak, M. Meissner-Smola, S. Zając, *Historia 2, Poznajemy przeszłość. Czasy nowożytne do 1815 roku*, Podręcznik dla gimnazjum, Toruń: SOP oświatowiec, 2010.

p. 9 esantis geografinių atradimų žemėlapyje pažymėtos tik kelios Vakarų Europos šalys, o viena spalva pažymėtoje Vidurio ir Rytų Europoje užrašyta tik *Panstwo Moskiewskie*.

p. 52 ir 79 esančiuose žemėlapiuose Kuršą reikėtų žymėti ir kaip LDK vasalą, ne tik Lenkijos.

p. 72 esančiame žemėlapyje neteisingai užrašyta *Wronie* vietoj *Wornie* ir Varniuose kalvinistų nebuvo.

p. 105 ir 107 reikėtų įrašyti, kad Kremliuje XVII a. pr. buvo ne tik lenkai, bet ir lietuviai.

Tik vienas puslapis (p. 114) skirtas Maskvos agresijai XVII a. vid. ir tik bendrais bruožais. Žymiai plačiau ir aiškiau aprašytas švedų „tvanas“, nors ATR teritorijas prarado ir nemažesnius nuniokojimus patyrė būtent dėl Maskvos agresijos.

p. 199 esantis I-o padalinimo žemėlapis rodo, kad Rusijai atiteko ir Kuršas, o p. 203 esantis žemėlapis jau rodo, kad Kuršas priklauso ATR, o Rusijai atiteko kitokia teritorija.

p. 221 esančiame žemėlapyje, vaizduojančiame T. Kosciuškos sukilimą, nereikėtų sukilimo centrų Šiauliuose ir Vilniuje žymėti lenkiškomis baltai-raudonomis vėliavomis, o raudonomis su Vytimi LDK vėliavomis, nes ir skilimo Lietuvoje vadovo plk. Jasinskio nušalinimo viena iš pagrindinių priežasčių buvo ta, kad jis ir Lietuvos sukilėliai pabrėžė LDK atskirumą.

Autoriai po Liublino unijos aprašymo faktiškai nebenaudoja ATR pavadinimo, o tik Rzeczpospolita skyrelių pavadinimuose, o tekste arba Rzeczpospolita, arba Polska, kaip sinonimai. Valstybės dvilypumas praktiškai neatsispindi, nors tekstas parašytas pakankamai korektiškai LDK atžvilgiu.

Elmanto MEILAUŠ, Lietuvos istorijos instituto (2001 Vilnius, Kražių 5, tel. 261-49-35) Miestų tyrimų skyriaus vyr. m. darbuotojo, hum. m. dr.

A T S I L I E P I M A S

apie Lenkijos Respublikos vadovėlį – St. Ciara, J. Sikorska-Kulesza, *W kalejdoskopie dziejow*, Podręcznik do historii gimnazjum klasa 2, Warszawa: wyd. JUKA, 2010.

p. 46 esantis žemėlapis *Panstwa Jagiellonow na przelomie XV-XVI w.* tarsi neužbaigtas, nes neparodo aiškiai, kad Čekija ir Vengrija buvo valdoma šios dinastijos, žemėlapis tarsi nukirptas – neparodyta Adrijos jūra iki kurios siekė Vengrija, atrodo, kad iš pietų puola tik Krymo chanas, o Turkijos nematyti.

p. 50 rašant apie XV-XVI a. sandūrą vartojamas terminas *najazdy Tatarow (Mongolow)*, mongolų terminą vartoti jau nebetinka.

p. 51 esančiame žemėlapyje *Wyznania na terenie Polski i Litwy w I pol. XVII w.* neteisingai rodoma, kad Livonija katalikiškas kraštas. Toliau, tekste rašoma *...na Litwie ... mniejszosc pozostowala ludnosc katolicka, wczesniej paganska*, matyt reikėtų paaiškinti, kad ir tie, ir tie buvo lietuviai, nes dabar liko neaišku kas ta mažuma ir kas tie pagonys.

Labai gerai parašytas skyrius *Panstwo bez stosow* (p. 51-56), visą laiką minima *Polska i Litwa*, tik poskyris *Polska tolerancja* verčia manyti, kad Lietuvoje buvo kitaip, nors prie poskyrio pateiktas šaltinis (p. 54) rodo kokia tolerancija buvo būtent Lietuvoje.

p. 58 yra monetos *polkopek litewski* nuotrauka, paaiškinimuose rašoma, kad ant jos esantys įrašyti *XXX* reiškia, kad jos vertė buvo *30 groszy polskich*, ar tai ne klaida, gal turėtų būti *30 gr. litewskich?*

p. 57-61 esantys skyrius apie Liublino uniją yra faktiškai be priekaištų.

p. 84 esančioje chronologinėje lentelėje įsivėlė korektūros klaidos – vietoj XV a. turėtų būti XVI, o vietoj XVI – XVII. Ten pat pažymėta, kad 1655 m. – *początek „potopu szwedzkiego“*, bet nėra 1654 m. - „*potopu rosyjskiego*“.

p. 85 esančio žemėlapio paaiškinimuose pažymėta – *ziemieprzylaczone do Rzeczypospolitej na mocy pokoju w Polanowie*, t.y 1634 m., bet tos žemės (Smolenskas ir kt.) jau buvo prijungtos pagal 1618 m. Deulino paliaubas. Beje, visiškai nieko nerašoma apie 1632-1633 m. Smolensko karą, todėl neaišku kodėl 1634 m. reikėjo Polianovo taikos.

p. 87-88 ir 91 rašant apie XVII a. pr. karus rašoma *wojny polsko-szwedzkie...*, *oderwanie Estonii i przylaczenie jej do Polski; Wojna z Rosją... polskie wojska... polska zaloga w Kremliu*, visiškai neminint LDK, nors visuose minimuose įvykiuose dalyvavo ir jos kariuomenė, o Livonijoje ir nešė pagrindinę karo našta.

p. 94 vargu ar teisinga rašyti, kad *kosciol unicki byl w XVII w. „kosciolem bez wiernych“*.

p. 97 apie XVII a. vid. karus rašoma – *Podzial Ukrainy pomiędzy Rzeczypospolitą a Rosją*, bet toliau ...*kolejna wojna polsko-rosyjska. Wojska Rzeczypospolity... Polacy odniesli wowczas powazne zwyciestwa...*, niekur neminint LDK, nors tame kare su Maskva ji nešė ne mažesnę našta. Apie Maskvos agresiją tik pusę puslapio.

Gerai, kad žemėlapiuose visur rodo LDK ir LK sieną, daugelyje ir pažymi *WKL* ir *Korona*

p. 100 rašoma *szwedi... 1655 r. uderzyli na Polskę*, atrodo, kad LDK neužpuolė, toliau ...*Litwyni... oddajac Litwę bez walki*, gali susidaryti įspūdis, jog švedai užėmė visą Lietuvą, nors tik jos šiaurę ir Žemaitiją. Bet gerai, kad aprašyta, jog ir lenkai pasidavė švedams.

p. 155 rašoma *Grabily, niszczyli, sciagali bezwględnie kontrybucje z polskiej ludnosci...*, kad lenkėjo valstybė, jos šlėkta tai taip, bet kad Lietuvos valstiečius XVIII a. galima įvardyti, kaip lenkus, tai tikrai neteisinga, nes tos nelaimės lietė ir juos.

p. 193 ir kitur minima tik *Razbiory Polski*

Rašant apie XVIII a. faktiškai visur Rzeczpospolita tai Lenkija, dėl ko prieštarauti vargu ar galima, be to kartais pamini ir *panstwo polsko-litewskie* (p. 189, 203, 227), kas yra teisinga. Šiame vadovėlyje pakankamai korektiškai atspindėta dvilypi ATR valstybės sandara po 1569 m.

Elmanto MEILAIUS, Lietuvos istorijos instituto (2001 Vilnius, Kražių 5, tel. 261-49-35) Miestų tyrimų skyriaus vyr. m. darbuotojo, hum. m. dr.

A T S I L I E P I M A S

apie Lenkijos Respublikos vadovėlį – Chachaj J., Drob J., *Historia. Czasy nowożytne*, Podręcznik dla gimnazjum. Klasa II, Warszawa, 2010.

p. 32 skyrius *Polskie nurty reformacji*, bet toliau tekste rašoma ...*kalwinizm... w Malopolscie i na Litwie*. Litwa tai ne Polska.

p. 36 rašoma apie reformas iki 1569 m. Lenkijoje ir minima, kad *niektore miasta naprzyklad Gdansk, Krakow i Wilno mogly wyslac na obrady swych reprezentatow...*, Vilnius į bendrus ATR seimus savo atstovus galėjo siusti tik po 1569 m.

p. 67 rašoma *Po usunięciu Polakow z Kremla...*, o kad ir lietuviai ten buvo neminima.

p. 72 tik 6 eilutės apie rusų „tvaną“, bet ir jose faktiškai nieko nepasakyta apie jo pasekmes ir kas tuo metu dėjosi. Tuo tarpu *Potop – najazd szwedzki* skirti psl. 73-75.

p. 80 ir 81 esančiuose žemėlapiuose visiškai nepažymėti XVII a. vid. rusų žygiai ir mūšiai su jais, tik su švedais ir kazokais.

p. 135 esančiame žemėlapyje, vaizduojančiame T. Kosciuškos sukilimą, nereikėtų sukilimo centrų Šiauliuose ir Vilniuje žymėti lenkiškomis baltai-raudonomis vėliavomis, o raudonomis su Vytimi LDK vėliavomis, nes ir skilimo Lietuvoje vadovo plk. Jasinskio nušalinimo viena iš pagrindinių priežasčių buvo ta, kad jis ir Lietuvos sukilėliai pabrėžė LDK atskirumą.

Vadovėlyje gerai ir įdomiai per kelis puslapius aprašytos Rusijos, Austrijos ir Prūsijos, kaip pagrindinių mūsų bendros valstybės nelaimių kaltininkų istorijos. Laikas nuo laiko jame paminima bendra *panstwo polsko-litewska*. Gerai iliustruotas ir metodiškai parengtas vadovėlis.

Elmanto MEILAUŠ, Lietuvos istorijos instituto (2001 Vilnius, Kražių 5, tel. 261-49-35) Miestų tyrimų skyriaus vyr. m. darbuotojo, hum. m. dr.

A T S I L I E P I M A S

apie Lenkijos Respublikos vadovėlį – St. Roszak, *Ślodami przeszłości*. Podręcznik do historii dla klasa 2 gimnazjum, Gdansk: wyd. Era Sp.z.o.o., 2010.

p. 91 rašoma *po śmierci Mendoga, reikėtu po zabiciu*.

Aprašant Žalgirio mūšį rašoma, kad lietuviai *dali odwrot*, bet nepaminiama, kad vėliau grįžo. Labai gerai, kad aprašant Konstancos suvažiavimą įdėta ir Krokuvos universiteto prof. P. Włodkiewicz'iaus kalba ginant lietuvius ir pagonis.

p. 159 esančiame žemėlapyje *Reformacja w Europie*, pagal legendoje esantį spalvų aprašymą, ką kuri reiškia, išėitų, kad Europoje katalikų nėra (sumaišytos spalvos). p. 182 esančiame žemėlapyje *Gospodarka Polska w XVI w.* visiškai neatskirtos Lenkija ir Lietuva.

p. 187 klaidingai rašoma, kad rusai tik 1507 m. pradėjo pulti LDK, turėtų būti 1487-1492 m.

p. 191 aprašant Liublino uniją rašoma, kad *Litwa jednak, aby podkreslic swojā niezaleznosc, zachowala wlasny skarb, armię i urzędy*, bet reikėtų pažymėti, kad ir Lenkija visa tai turėjo atskira, nes dabar atrodo, kad buvo ir kažkokie bendri Respublikos *urzędy*.

p. 211 rašoma *Wojna Polsko – Rosyjska 1577-1582..., polska armia... polskie wojska...*, o apie LDK nieko.

p. 227 esančiame žemėlapyje *Wojny Rzeczypospolity ze Szwecją*, legendoje parodytos vien tik *bitwy wygrane przez Polakow*, tame tarpe ir 1605 m. Kossako paveikslo komentare rašoma – *atak husarii zapewnil Polakom zwyciestwo*. Pačiame tekste rašoma: *hetman (?) J.K. Chodkiewicz, dowodząc niewielkimi silami polskimi...* užtai lietuvių jėgos buvo didesnės, bet kad ir jiems vadovavo nei žodžio... Toliau vėl rašoma: *W 1605 r. Polacy odniesli wspaniale zwyciestwo...*, o apie lietuvius nieko... Tik prie J.K. Chodkevičiaus portreto pažymėta, kad jis LDK etmonas ir, kad vadovavo *wojsko polsko-litewskim*, bet kodėl viso to nėra ir tekste?

p. 232 aprašant *Dimitriada*, vėl vien tik *polska... hetman (?) J.K. Chodkiewicz... Pod panowaniem polskim znalazly się... ziemia smolenska*, nors Smolensko lenkai niekada nevaldė, tik LDK.

p. 235 tekste apie 1621 m. *Chocimo mūšį Na czele wojsk polskich... hetman (?) J.K. Chodkiewicz*, tiesa, vėl tik prie paveikslo vaizduojančio tą mūšį pažymėta *sily polsko – litewsko – kozackie...*

p. 240 *Interwencja Rosji* skirta tik pusę psl., paminėta tik, kad užėmė beveik visą LDK ir Ukrainą, o švedų „tvanui“ skiriama net keli psl. (p. 241-245).

p. 264 esančioje *Tablice Chronologiczne*, grafoje *Polska* rašoma *Powstanie biskupstwa w Wilnie* Lenkijoje???, toliau – *1577-1582 r. wojna Polska – Rosyjska... 1605 r. zwyciestwo polskie nad*

szwedami w bitwie pod Kirholmem... 1612 r. kapitulacja polskiej załogi Kremlia... 1654 r. wybuch wojny polsko-rosyjskiej...